

ANSAMBLURI ALE ARHITECTURII SECESSION ÎN TIMIȘOARA LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

— RODICA MEDELET —

Manifestare artistică întreruptă brutal de primul război mondial, Secessionul are implicații puternice în întreaga artă a începutului secolului nostru. Cu toate că unii istorici de artă comentează acest stil ca și o „aventură” a cărei manifestare este confuză și contradictorie, nu ne putem mângâia la a defini astfel un stil care cuprinde întreaga Europă a sfârșitului și începutului de veac, stil care contribuie foarte mult la întărirea ideii de funcționalitate arhitecturală. Este normal ca după un veac în care s-au imitat și preluat forme arhitecturale dintre cele mai cunoscute, de la clasicism până la baroc, acesta să aibă uneori aceeași tendință de a înmănuncha elemente preluate, ceea ce va determina acea apreciere de „eclectism” a stilului. Apărut însă din necesitatea unei afirmări originale atât pe plan stilistic cât și pe plan tehnic, datorită noilor materiale de construcție întrebuințate (beton armat, profile de fier), și ca urmare a noilor descoperiri în tehnica de construcție, acesta va pune un accent deosebit pe utilizarea funcțională atât a spațiului urbanistic cât și locuibil, ceea ce va deschide de fapt drumul spre viziunea modernă în arhitectura secolului al XX-lea.

Secessionul, denumire dată pentru arta 1900 în centrul Europei, artă care va fi definită diferit în țările în care se manifestă: (Franța: Art Nouveau, Style Grimaud, Style Metro, Style Jules Verne; Germania: Sezession, Liliensstil, Wellensstil, Jugendstil; Austria: Sezession sau Secession, Wagner Styl, Hoffmanstil etc.)¹ s-a constituit ca o demonstrație foarte complexă în ceea ce privește forma și decorația arhitecturală. Afirmat de fapt prin două tendințe, aparent contradictorii, dar care de fapt pornesc din aceeași necesitate de a căuta o viziune nouă și originală, stilul prilejuiește unui număr foarte mare de arhitecți să se manifeste deosebit în toate țările Europei, arhitecți care acum au ocazia ca prin activitatea lor edilitară să participe direct la viața socială. M. Moris, socialistul utopic, afirma că arta viitorului va fi expresia unei societăți regenerată prin socialism lansând ideea instaurării frumuseții în obiectele de uz cotidian, în aspectul orașelor, în arhitectură, afișe², idei susținute și de pionierii viziunii moderne arhitecturale de la Walter Gropius până la Le Corbusier și Oscar Niemayer.

Determinate de însăși antinomia stilului 1900, cele două tendințe, aparent antagonice, vor întregi de fapt imaginea acestui stil atât de controversat. Prima care se distinge îndeosebi până la 1900 se va exprima prin forța de expresie a liniei care va prelua în majoritatea cazurilor ample mișcări ondulatorii ale motivelor vegetale. A doua se manifestă după 1900 și va lua formele clare și distincte ale unui geometrism descărcat de încărcătura decorativă sinuoasă și bogată.

Curent de avangardă, cu ample manifestări pe plan social, care ia parte efectiv la înflorirea economiei capitaliste de la sfârșitul secolului al XIX-lea și care va deschide drumul afirmării noului stil într-o varietate foarte mare de realizări edilitare cu caracter popular: cinematografe, magazine, teatre, cafenele, școli, se va afirma foarte puternic și în orașele din Transilvania și Banat.

Timișoara, important centru politic, administrativ, economic și cultural, va cunoaște același traseu de dezvoltare urbanistică, cu mențiunea că aici se va manifesta ca direcție principală Secessionul vienez.

Configurația urbanistică modernă a orașului a fost posibilă numai în cazul demolării fortificațiilor ce înconjurau

cartierul central „cetate” și trecerii terenurilor respective în posesia orașului. În 1898 începe demolarea zidurilor, amplă lucrare determinată de creșterea rapidă a așezării, frînă în dezvoltarea ei urbană de zidurile masive ce stăpâneau atât circulația între cartiere cât și dezvoltarea economică și administrativă modernă.

Odată cu demolarea s-a pus problema noii sistematizări, deschiderii unor importante artere de circulație care să facă legătura centrului cu cartierele alăturate, plasate la o distanță apreciabilă datorită „glacisului” atât de respectat până atunci. Vastele terenuri goale, puse la dispoziția orașului, au creat posibilitatea unor artere de legătură moderne care să contureze și să accentueze silueta orașului încheiat astfel într-un organism clar și unitar. Acestea trebuiau să aibă o structură ordonată, cu construcții înalte (în general cu parter și trei etaje), cuprinzând locuințele claselor înstărite cu magazine mari la parterul clădirilor impunătoare.

Astfel, dezvoltarea rapidă a orașului de la sfârșitul veacului corespunde cu pătrunderea și afirmarea noului stil care, atât din punct de vedere estetic cât și funcțional, va fi îmbrățișat de burghezia timișoreană.

În perioada anilor 1898—1905, după ce fortificațiile în marea majoritate au fost dărimate, sistematizarea orașului suferă importante schimbări. Se întocmește cel de-al doilea plan de sistematizare în 1901 de către prof. Laslo Szestay de la Politehnica din Budapesta, proiect terminat în 1903⁴. El va trata atât cetatea cât și suburbiile ca un tot unitar, rezervând unele zone pentru construcțiile industriale. În acest proiect se va pune accent pe noul sistem stradal și pe executarea de cvartale de clădiri.

Anvergura activității de construcții nu a fost uniformă de la început pe tot cuprinsul orașului, vasta operă de construcție începând cu cartierele din afara zidului Elisabetin și Fabric.

Tendința generală a acestei dezvoltări urbanistice a fost de a apropia suburbiile de Cetate, având ca scop final unirea lor cu aceasta. Caracterul dezvoltării urbanistice era ordonat, deși planurile de sistematizare ale orașului nu erau încă întocmite. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că pentru teritoriile suburbiilor, cu o activitate masivă constructivă, Serviciul tehnic al municipiului a elaborat planuri de sistematizare parțială; bazate pe un sistem geometric al străzilor, prescriind aliniamentele și regimul de construcții, ele au impus astfel o nouă configurație arhitecturală orașului prin una dintre arterele importante care unea Cetatea de cartierul Iosefin, cartier care datorită gării se va dezvolta rapid atât industrial cât și comercial. Lărgindu-se spre Cetate și strada Preier, se va dezvolta într-un perimetru de formă triunghiulară, creându-se un cartier mare și nou între 1880—1900, delimitat de Piața Ștefan Furtună, Spl. T. Vladimirescu, cuprinzând și Piața Plevnei, bogat complex arhitectural Secession. Clădirile masive construite prezintă fațade bogate decorate cu decor floral, în special, ce se încadrează ca concepție în prima fază a stilului. Aici se clădesc și imobile care nu sînt destinate în întregime locuințelor: clădirea fostului Casino (azi bogat complex de magazine) pe b-dul 6 Martie, Palatul C.F.R. și Spitalul C.F.R. (Spl. T. Vladimirescu), clădirea de pe Spl. T. Vladimirescu, colț cu 6 Martie; aceasta este una dintre cele mai bogat decorate clădiri în care „anarhia” decorației frizează eclectismul; pe fațadele ei, cu profile constructive tipice stilului,

¹ Paul Constantin, *Arta 1900 în România*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 10

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, p. 14

⁴ Arh. Gh. Blayer, *Timișoara* (monografie urbanistică și arhitecturală) mss., p. 100

1. Clădirea Facultății de chimie

se poate urmări un ciudat amestec de decor floral, vrejuri și fluturi stilizați, ce se desfășoară sub arcade neogotice.

Cartierul Fabric se dezvoltă, de asemenea, spre Cetate cât și spre gara Fabric, gară mai mică folosită în special pentru necesitățile economice ale orașului. Chiar și în Piața Traian, unde se găseau clădiri vechi, unele chiar din secolul al XVIII-lea, se clădesc masive imobile secession, la parter având prăvălii întinse uneori pe trei străzi, cu mai multe uși de acces, înlesnind comunicația între diferitele laturi ale clădirilor.

Spre sfârșitul secolului se dezvoltă artera care pornește din Piața Traian, trece prin Piața Romană, str. 12 Aprilie și ajunge până la Podul Decebal. Latura nordică a acestei artere se mărește pe terenul fostului depozit cameral de lemn, arteră în întregime alcătuită din clădiri secession. Unul din cei mai prodigioși arhitecți din acel timp, influențat de bogăția ornamentelor florale și de motive folclorice maghiare, Laszlo Szekely⁵, construiește clădirea băii Neptun, amplasată chiar lângă Podul Decebal. construcție cu largi perspective dinspre centru și Canalul Bega. La acoperișurile înalte și șirurile de ferestre, accentuate de ancadrame masive, se adaugă un pinion central, decorat cu ornamente în ghirlandă. Alături, la nr. 3 al str. 12 Aprilie, se ridică clădirea proiectată de arhitectul vienez Wagner, clădire care intru-nește, într-o manieră clasică și originală, elemente ale stilului atât în exterior cât și în interiorul bogat, prevăzut cu stucaturi și feronerie. În exterior, clădirea este ritmată pe accente verticale cu coloane adosate ce se termină cu capete de femei, viziune modernă a cariatidelor antice, decorul întregii clădiri reducându-se la vrejuri stilizate întretăiate, ornamentând baza capitulelor. Portalul este bogat decorat cu figuri masive în consolă.

Întreg ansamblul este completat de gardul și intrarea în parc, formată din turnulețe masive cu profile curbe, care încadrează un portal rotund decorat în faianță, și de Podul

⁵ Ibidem, p. 118

2. Imobil în stil Secession din str. 12 Aprilie 3

Decebal cu accente secession în decorația stîlpilor masivi, străjuind cele două laturi.

Cel mai izbit complex de clădiri rămîne însă cel care se impune în centrul orașului atât prin caracterul unitar de ansamblu cât și prin originalitatea lui. Amplasat pe terenurile fostelor fortificații, actualul bulevard 30 Decembrie este construit după 1905, cînd s-a terminat cu parcelarea ultimelor terenuri eliberate de sub zidurile cetății. Din această cauză ele se vor integra unei faze mai moderne, unde geometrismul savant este ponderat de o simplitate încărcată doar prin bogăția decorului sculptural.

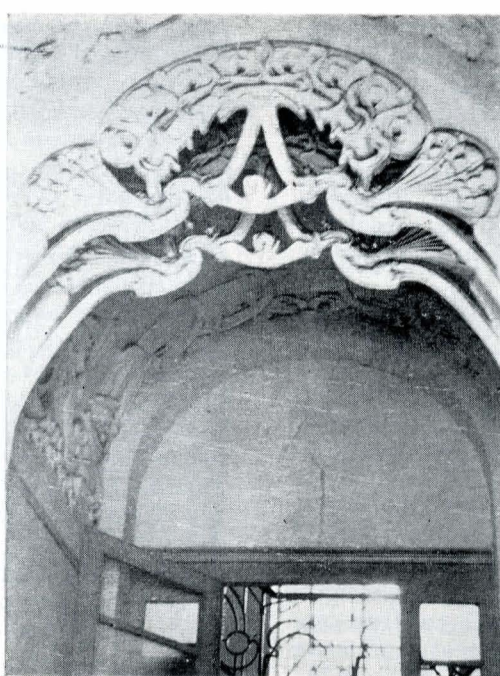
Majoritatea clădirilor sînt tributare unei faze clasicizante eclectică prezentînd reliefuri și sculpturi, bowindowuri decorate pe mai multe nivele cu balcoane și coloane groase scurte, console monumentale, așa cum observăm la fostele palate Palat Seceni și Löffler, amîndouă clădiri de locuințe ample cu accesorii moderne și prăvălii la parter. Fostul palat Lloyd, actuala Facultate de chimie, construit după planurile arhitectului Lépot Baumhorn din Budapesta, în 1912, înfățișează o compoziție mai echilibrată și clară, imprimă limpede acordul dintre structură și formă prin volume geometrice masive, completate de statui în mărime naturală care împodobesc aticul clădirii. Întregul ansamblu este întregit de linia sinuoasă a coronamentelor ce festonează marginile superioare ale clădirilor și încadrează acoperișurile înalte cu profile diferite și care împreună cu fațadele sinuoase și unduite aduc o imagine nouă, molatică și difuză caracteristică ansamblurilor de clădiri Secession.

În apropiere se ridică complexul fostului Liceu Piarist, azi clădirea Facultății electrotehnice, construit în 1905 și executat după planurile arhitectului Baumgarten⁶; fațada este bogat decorată cu profile curbe în rezalit, ce se continuă pe celelalte laturi ale clădirii și care se repetă și în construcția bisericii de pe latura de sud a complexului. Turnul bisericii de mici dimensiuni, aflat deasupra intrării principale și sprijinit de doi contraforți, folosit aici ca pretext

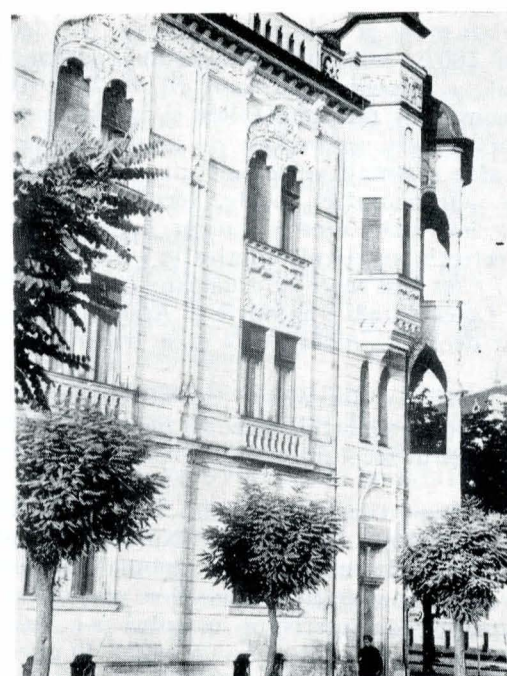
⁶ Ibidem, p. 117

3. Imobil în stil Secession din str. 30 Decembrie 1

4. Idem. Detaliu fig. 2

5. Clădirea aflată în splaiul Tudor Vladimirescu, colț cu str. 6 Martie

în completarea decorației, împreună cu alte elemente preluate din amintirile romanice și gotice completează de fapt viziunea secession ce predomină în întreg ansamblul sobru și simetric conceput.

În afara acestor mari complexe arhitecturale, Timișoara prezintă în mod dispartat clădiri secession în diferite cartiere, amplasate însă cu preponderență în jurul piețelor sau arterelor comerciale, datorită caracterului complex al acestor imobile masive cu multe apartamente, având parterul, în majoritatea cazurilor, afectat diferitelor funcții comerciale.

Formă de creație ce va da posibilitate dezvoltării fanteziei fiecărui arhitect, fiind astfel prima manifestare modernă ce rupe cu trecutul tradițional legat de modalități de expresie impuse de un stil sau altul, arhitectura secession va fi și prima care va rupe zăgazul existent între arhitectură și

formele populare de manifestare ale acestuia pe plan național.

Ca urmare a acestui stil liber în conceptele sale de expresie, se vor forma, la începutul secolului al XX-lea, școlile naționale de arhitectură în centrul și în răsăritul Europei, în cadrul cărora școala românească își va aduce aportul în mod deosebit. După primul război mondial, Timișoara va cunoaște o nouă perioadă de avânt în construcțiile întrerupte pentru o perioadă de timp, perioadă de afirmare a unor arhitecți care vor aduce și pe aceste meleaguri noua viziune arhitecturală; aceea a completării în forme de expresie specifică a mișcării ce începe la sfârșitul secolului al XIX-lea — moment constructiv din configurația urbanistică a orașului — după care urmează arhitectura modernă, impusă tot mai mult în perioada interbelică și continuată azi ca o expresie vie a importanței acordate dezvoltării urbanistice.

CONSIDERAȚII PRIVIND SECESSIONUL ÎN ARAD ÎN CONTEXTUL URBANISTICII SECOLULUI AL XIX-LEA

GHEORGHE LANEVSKI

Aradul, oraș de cîmpie, cu important rol economic, politic și militar, a beneficiat în secolara-i existență de multiple preocupări sub aspect urbanistic din partea notabilităților.

Preocupările acestora se intensifică după anul 1834, an în care Aradul este declarat oraș liber regesc¹ fapt ce deschide noi perspective dezvoltării și înfrumusețării sale.

Ca urmare a planurilor de sistematizare elaborate de Pikuly Ludovic², realizările în domeniul construcțiilor atrag laude din partea călătorilor străini. Unul dintre aceștia scria pe la 1846 „... are străzi frumos rînduite, cele mai multe pietruite, trăiesc mulți comercianți, veșnică mișcare pe străzi, numeroase prăvălii îi dau conturul unui mare oraș”³.

Din păcate însă Aradul are mult de suferit în cursul deceniului al cincilea al secolului al XIX-lea de pe urma catastro-

falei revărsări a Mureșului cît și a bombardamentelor din cursul anului 1848 lansate de către trupele austriece aflate în cetatea Aradului⁴.

Distrugerile provocate în zestrea constructivă a orașului fac ca imaginea asupra arhitecturii urbane, din prima jumătate a secolului al XIX-lea, să ne-o creăm doar din tablouri, stampe, gravuri, documente de epocă și din descrierile unor călători străini.

Spre deosebire de această perioadă, timp în care orașul a fost greu încercat, a doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează prin realizări spectaculoase în domeniul arhitecturii urbane. Este drept că demarajul activității constructive s-a declanșat destul de greu, după aproape două decenii de muncă istovitoare de asanare și îndiguire a orașului, lucrări necesare pentru prevenirea eventualelor catastrofe naturale.

În acest timp, burghezia, deținătoarea puterii economice, își consolidează puterea politică pe care o preluase și, dornică

¹ Diploma de oraș liber regesc Arad, Muzeul județean Arad, secția feudală nr. 218

² Marki Sandor „Arad varmegye es Arad szabad király varos monografia, Arad, 1895, vol. II, p. 517

³ Idem, p. 547

⁴ Somogyi Gyula „Arad szabad király varos es Arad varmegyoközsegeinek leirasa“ Arad, 1913, p. 11—13